

'Integrationisme' i pædagogisk forskning og professionalisme

Vibe Larsen & Trine Øland

Indledning

Forestillingen om samfundet som et integreret og sammenhængende hele bestående af bestemte dele er på mange måder en grundantagelse, der præger pædagogikken. Det kommer f.eks. til udtryk i en lærers beskrivelse af, hvad der sker med mulighederne for at undervise i en skole placeret i et lokalsamfund, der forandres i retning af en mere flerkulturel sammensætning.

”Det smadrede, kan man sige, i mine øjne, selvfølgelig en stor del af undervisningen, fordi den undervisning, der havde været i gang i mange år, den byggede faktisk på meget stor samhørighed og forståelse tilbage i kvarteret. Det vil sige, der var en meget stor kontinuitet i befolkningen, og det vil sige forståelsen af skolen i lokalbefolkningen var ekstrem – det var næsten ligesom en landsby – fordi der var den baggrundsforståelse i vores lokalområde. Selvfølgelig forandrer det sig lidt, men det forandrer sig med befolkningen. Og der har vi haft et voldsomt problem med de tosprogede.”¹

Lærerens udtalelser er ikke usædvanlige. De udtrykker nogle af de grundantagelser, der fungerer som forudsætning for, at læreren kan opfatte sit arbejde som velordnet, afgrænset og i samhørighed med en forestilling om et integreret lokalsamfund. Lokalsamfundet opfattes som et sted med en lang rodfæstet historie med tilhørende afgrænselige identiteter, der umiddelbart er genkendelige i forhold til enkle omdrejningspunkter (landsbyen), hvilket gør det nemt at afgøre tilhørsforhold og samhørighed; ligheder og forskelle. Opfattelsen gør også, at det for læreren er nemt at gennemføre undervisningen, for så er der meget, man som lærer blot kan forudsætte og ikke behøver at redegøre for. Da kontinuiteten ændrer sig, fordi

en befolkning ikke er en statisk størrelse, ændrer baggrundsforståelsen sig også, hvilket skaber en uorden. 'Befolkningen' kan tilsyneladende ikke umiddelbart rumme kategorien 'tosprogede', som bliver en forstyrrelse. 'Tosprogede' er udenfor det rodfæstede og historisk udviklede *integrerede hele* – hvilket for denne lærer, senere i beskrivelsen, kommer til at betyde, at de pædagogiske interventioner må indrettes således, at 'de tosprogede' tilegner sig noget af denne rodfæstede historiske helhedsfortælling. Dette eksempel illustrerer, hvordan forestillingen om et relativt uforstyrret integreret hele bliver forudsætningen for lærerens professionelle virke. Vi har i tidligere forskningsarbejder undersøgt den pædagogiske praksis og de professionelle forståelser i hhv. daginstitutionsregi og skoleregig og fokuseret på, hvordan den professionelle praksis søger at socialisere til – og dermed integrere til – kultur- og socialhistorisk dannede helheder af statslig eller national karakter. Arbejderne har også beskæftiget sig med at aftegne, hvordan konkrete børn og unge, med eller uden migrantbaggrund, inkluderes hhv. ekskluderes i kølvandet af det, vi i artiklen betegner integrationismens virke (Larsen 2010, Øland 2009). I og omkring den pædagogiske hverdagspraksis stilles der sjældent spørgsmålstejn ved denne implicite og grundlæggende integrationsbestræbelse. Den bemærkes ikke som noget særligt, men kan rekonstrueres analytisk, sådan som vi og andre har gjort det (f.eks. Moldenhawer 2001, Gitz-Johansen 2006, Gilliam 2009). Denne artikel har baggrund i vores tidligere arbejde med at afdække integrationismen i praksis. Men artiklen forlader i udgangspunktet denne afdækning og udfolder sig i stedet for som en synliggørelse af en parallelt med disse forskningsarbejder løbende uro over, hvorvidt og på hvilken måde vores analyser, qua vores pædagogisk-sociologiske forskningspraksis, medvirker til at formidle og fastholde forestillingen om staten som integrativ helhedsideologi. Med artiklen søger vi netop at belyse det særlige

¹ Citatet stammer fra et interview med en lærer på en såkaldt progressiv folkeskole placeret i et etnisk, kulturelt og socialt blandet kvarter. Interviewet er foretaget i 2006 af Trine Øland i forbindelse med projektet "Progressiv pædagogik i inklusions- og eksklusionsperspektiv", se den efterfølgende note.

ved denne grundlæggende integrationsbestræbelse og helhedstænkning gennem teoretisk-analytiske og historiske undersøgelser af integrationismens *erkendelsesfigur* i pædagogisk-sociologisk forskning og i pædagogisk professionel tænkning.

For det er ikke blot velfærdsstatens professionelle, som f.eks. læreren, der arbejder på et grundlag af en integrationistisk vision. Kigger vi som pædagogisk-sociologiske forskere indad, kan vi se, at nogle af de samme grundantagelser gør sig gældende i vores forskningspraksis. Den pædagogisk-sociologiske forskning er også ofte præget af integrationismen, f.eks. i betragtningen af et empirisk materiale som et integreret hele, der refererer til en samfundsmæssighed, en statsorganisering eller en kulturel orden. En forskning, der tager udgangspunkt i lovgivningstekster som udtryk for en statslig praksis, der virker oppefra og ned gennem policy, kan eksempelvis have tendens til at indbygge en analytisk entydighed, der vil være mere interesseret i at undersøge om policy implementeres nedad i systemets niveauer end i at undersøge, hvad der sker på de forskellige niveauer, og om dette kan forstås med flere parametre end det ene, der stammer fra policy-formuleringen. Tilsvarende vil en forskning, der tager udgangspunkt i en mere eller mindre uartikuleret overensstemmelse mellem en stat eller en nation på den ene side og et samfund på den anden side, også have tendens til at indbygge grundlæggende integrationistiske forestillinger i de analytiske bevægelser, hvor det f.eks. konstateres, hvorvidt indvandrerne lever op til diverse forordninger og skikke i statens eller nationens ånd. Sådan har meget *integrationsforskning* foldet sig ud. Derfor har der også i forlængelse heraf været initiativer i retning af at formulere en *migrationsforskning*, hvor pointen bl.a. med Sayad formuleres at være, at før indvandring var der udvandring (Sayad 2004) og altså en længere og kompleks historie, der involverer påvirkninger fra samfundsstrukturer og statsstrukturer fra andet end indvandrerlandet (Alsmark, Kallehave & Moldenhawer 2007). Integrationsforskningen er desuden udfordret af den antropologisk orienterede transnationalismeforskning, der koncentrerer sig om at indkredse identitetsdannelsesprocesser som netop transnationale, altså ikke bundet til nationer, men præget af bredere politiske bevægelser, eksiltilværelsens paradokser, diaspora-relationer og lokale etniske miljøer (Frykman 2001). Vi er orienteret om disse udviklinger. Grundlæggende mener vi imidlertid ikke, at integrationismen konfronteres tilstrækkeligt ved, at dens centrale gestalt multipliceres, hvilket der kan være tendens til ved f.eks. at indføre flere stater eller flere nationer i det analytiske felt.

Hvad enten det gælder den integrationistiske tænkning i de pædagogiske professioner eller i den pædagogiske forskning, gælder det, at tænkningen bidrager til at fastholde et normativt fokus på samfundet og livsudfoldelsen som et hele, der er knyttet til en statslig eller på anden vis territorial ramme. Disse normative forestillinger udgør grundtræk i det vi tillader os at sammenfatte som socialliberale og socialdemokratiske strømninger, som i bred forstand er præget af en integrationspolitisk diskurs, hvor nationalkulturel homogenitet, politisk og pædagogisk, knyttes til social lighed, frihed og demokrati i velfærdsstatens historie. Strømningerne er indbyrdes forskellige og består af forskellige elementer – de har forskellige motivationer, anvender forskellige metoder, er på aktørniveau uenige og har anknytninger til forskellige sociale bevægelser etc. Dette udelukker imidlertid ikke, at de kan læses på et andet niveau og undersøges for *erkendelsesmæssige* grundtræk, når de kommer i forbindelse med en statslogik. For i disse historiske sammenknytninger, som løbende bearbejdes og genopfinder integrationismen, findes de erkendelsesmæssige forudsætninger for, hvem der i dag kan opgøres som legitime medborgere i velfærdsstaten (Hvenegård-Lassen 2006). Derfor er det væsentligt at undersøge disse forudsætninger, så de bliver diskuterbare som historiske formationer, der skaber in- og eksklusionsmuligheder i forhold til en helhedstænkning.

Artiklens formål er derfor at 'åbne' og problematisere denne helhedstænkning og dens betydning ved at belyse dens bestanddele. Det gøres gennem analyser inspireret af Michel Foucaults historisk-politiske analyseblik, hvorigennem det bliver muligt at pege på, hvad denne integrationistiske erkendelsesfigur består i, og hvordan den i dette tilfælde vikler sig ind i de pædagogiske velfærdsprofessioner og i den pædagogisk-sociologiske forskning. Med Foucault introduceres et andet og på en bestemt måde et mere og mere omfattende blik på statsmagt end de ovenfor nævnte. Her bliver stat til flertydige og komplekse styringsrelationer og -mekanismer, der bl.a. betjener sig af vidensformer og metoder i hverdagen. Derved bliver det muligt at undersøge pædagogik som et velfærdstatsfænomen, hvor integrationismen som en del af dette fænomen iværksætter måder at skabe orden på ved at referere til samfundet som en helhed jf. vores indledende eksempel med læreren. Samtidig kan dette analytiske blik skabe en opmærksomhed på, hvordan man som forsker, der anvender sociologiske begreber for at afgrænse og fokusere sin pædagogiske genstand som f.eks. et kulturelt, samfundsmæssigt eller statsligt fænomen, hele tiden er tæt på at blive fanget af en

integrationistisk tænkning, der etablerer entydighed. Artiklen skal på denne baggrund også forstås som et bidrag til forskningens reflektive tilgang til sin egen praksis, samtidig med at artiklen skal forstås som et bidrag til kvalificering af, hvordan forholdet mellem pædagogik og stat kan undersøges, når magtudøvelse antages at være mangfoldig, flertydig og knyttet til vidensformer i modsætning til at være bundet til den integrationistiske forestilling om sammenhængende og afgrænsede enheder, der følger én fornuft.

Artiklen forløber som tre visninger, der griber ind i hinanden. *For det første* udfoldes og begrundes artiklens analytiske blik, og der argumenteres for, hvordan Foucaults fokus på samfundslegemet som et kampfelt gør det muligt at arbejde med en dynamisk historisk metodologi. Metodologien er løsgjort fra sociologiens tendens til at tænke i sammenhængskraft, kontinuitet og homogenitet, fordi metodologien bygger på en horisontal epistemologi og ikke på en vertikal forståelse. Samfundet analyseres derfor på tværs og ikke som bevægelser, der går op-ned eller ind-ud eller omvendt. Det gør det muligt at få øje på staten og statens magtfelter som andet end eksplicite og implicite forestillinger om en integreret enhed. Med Foucault fokuseres analyserne af magtrelationer derfor i kraft af dette *historisk-politiske* analyseblik. Artiklens analyser udføres i to af velfærdsstatens felter, nemlig henholdsvis i den pædagogiske sociologi og i de pædagogiske professioner som f.eks. de småbørns- og skolepædagogiske professioner. Disse to analyser er ligestillede qua den horisontale epistemologi, hvilket betyder, at der med disse to analyser tilsammen indfanges et forgrenet fokus på statens helhedsideologi; forskningen producerer ideologiens kategorier, og professionerne formidler og omdanner dem i velfærds-kategorier og -praktikker.

For det andet viser vi derfor i kraft af dette analytiske blik, hvordan sociologiens tendens til integrationisme er begrundet i en såkaldt statsfilosofisk erkendelsesfigur, som har præget vestlig tænkning om samfundet. Statsfilosofien karakteriseres ved en forestilling om, at love og kontrakter er styrende for samfundet, som på den baggrund fremstår med entydighed. Artiklen diskuterer eksemplarisk, hvordan statsfilosofien gennem Émile Durkheims klassiske sociologiske tænkning omkring år 1900 tager form af en metodologisk integrationisme eller nationalisme, der kommer til at præge sociologien og den pædagogiske sociologi.

For det tredje peger artiklen på, hvordan det gennem samme analytiske blik er muligt at vise, at institutionaliseringen af en velfærdsstatlig fornuft gør integrationismen indlysende. Dette sker via humantek-

nologiske professioner som eksempelvis småbørns- og skolepædagogik og disse professioners fokus på udvikling af det universelt menneskelige – som iværksætter forestillinger om ønskværdig lighed i betydningen ens. Artiklen udfolder denne pointe via en kritisk analyse af 'velfærdstækerne' Alva og Gunnar Myrdals teori om hhv. 'kulturelt efterslæb' og 'social menneskelig ingeniørkunst' i 1930erne og 1940erne – som bl.a. var inspireret af John Deweys filosofiske progressivisme og en fascination af de værdipræmisser, der fandtes i *The American Creed*. Hos Myrdalerne bliver sociologisk og psykologisk indsigt i forbindelse med satsningen på pædagogiske professioner til centrale velfærdstatslige udviklingsparametre.

Artiklen folder sig altså ud som en kritisk og af-naturaliserende analyse af integrationismens teoretiske elementer anskuet fra knudepunktet pædagogik, både den sociologisk videnskabelige og den professionelle, i en dansk kontekst.² Qua den horisontale epistemologi er der ikke nogen nødvendig rækkefølge af artiklens dele, hvorfor artiklen også kan forekomme springende og usammenhængende. På den måde afspejler artiklen ideen med det historisk-politiske analyseblik. Den overordnede idé er afnaturalisering, belysning af en konstrueret helhedsdele og antydning af en mulig linje af kontinuitet og diskontinuitet i elementernes sammensætning over tid. At vi på en vis måde 'begynder' ved Durkheim skal ikke forstås som et oprindelsespunkt, hvorfra integrationistiske principper spredes med historisk determinans. Artiklens idé er ikke at præsentere helheder eller linearitet, men at antyde linjer af kontinuitet og diskontinuitet. Grundet artiklens ringe omfang og vores forholdsvis korte forskerkarriere, er artiklens konklusioner ikke underbygget med stor empirisk klangbund og traditionel sociologisk systematik, men sandsynliggjort ved hjælp af analyse af eksemplariske eksempler.

Den historisk-politisk analyse af magtrelationer og velfærd som optimering

I det følgende vil vi begrunde og udfolde det analytiske blik, som vi anvender i de efterfølgende afsnit.

² Artiklen baserer sig på supplerende forskning foretaget i forbindelse med projektet *Normalisering, kategorisering og nationale praktikker i småbørnspædagogikken*, finansieret af Roskilde Universitetscenter og Professionshøjskolen UCC, København, i perioden 2006-2009 (Vibe Larsen); projektet *Progressiv pædagogik i inklusions- og eksklusionsperspektiv*, finansieret af Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd i perioden 2004-2007 (Trine Øland); og projektet *Fremtidens rationale mellem planer og kanoner. Kulturhistoriske antagelser om individ og fremtid i dansk skolepædagogik 1945-2008*, finansieret af Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation i perioden 2008-2011 (Trine Øland).

Men først skal den erkendelse, som integrationismen bygger på, uddybes.

Målet med og forestillingen i integrationismen kan siges at være en enhedskultur; troen på nationalstaten og majoritetskulturens integrative kræfter. Integrationismens grundlæggende logik er at etablere en lighed, der udjævner forskelle, hvilket kan udtrykkes som 'viljen til det samme'. Samtidig bygger integrationismen på, at den anden aldrig kan tillades helt at blive 'den samme'. Grænsen imod den anden genoprettes hele tiden og på forskellig vis. Integrationspolitikken må således basere sig på kontinuerlig og uophørlig grænsedragning for overhovedet at være legitim. Logikken indebærer, at der findes noget anderledes og passivt, som kan *integreres*, og samtidig en homogenitet, der kan *integreres til*. De svenske forskere Tesfahuney og Grip siger: "Sålunda bliver segregation själva förutsättningen för och upphovet till integrationsforskning og politik" (Tefahuney & Grip 2007: 67). Over- og underordning og ulige magtfordeling er således indeholdt i ideen om integration. På den måde bliver segregation selve forudsætningen for og ophav til integrationsforskning og -politik. Integrationismen inkluderer ved at segregere og segregere gennem at inkludere (Ibid.: 90). Med den logik, som en integrationisme etablerer, bliver interventioner nødvendige og aktuelt relevante måder at organisere mangfoldigheden, heterogeniteten og alt 'det uordentlige', så det efterfølgende er klart, hvad der er op og ned; ude og inde. Gennem integrationstiltag udpeges den underlegne og passive, der skal lade sig integrere (og blive 'den samme'). Integration er således noget, der pågår, og som stater til stadighed og med en monoton og utrættelighed, vil have behov for at raffinere sine krav til.

Når vi netop finder Foucaults analyseblik velegnet til at gribe om integrationisme som dominerende tænkning i sociologi, pædagogik og velfærdstænkning generelt, er det pga. den måde Foucault arbejder med og forstår magtrelationer. Karakteristisk for magtrelationer, således som Foucault forstår dem, er, at de folder sig ud i mangfoldige relationer og elementer, der baserer sig på antagelser om det individuelle menneske, et finmasket videnskabeligt og professionelt virke og kategorier som eksempelvis 'over- og underrace', universel fornuft etc. Foucault åbner hermed op for, hvordan magtrelationer kan analyseres i liberale velfærdstater, som netop udmærker sig ved, at videnskabelige analyser bliver en del af den statslige logik. Udgangspunktet hos Foucault er, at den *juridisk-filosofiske* forståelsesmodel af suverænenes juridiske tekster, som det punkt hvorfra magten strømmer nedad i samfundslegemet for eksempel vha. kontrak-

ter, må forkastes som en dækkende analysemodel. Samfundsmæssigt liv kan i denne forståelse ikke indfanges eller indhegnes i en nation eller en stat – sådan som det er integrationismens opfattelse. Det helt afgørende i denne artikels sammenhæng er, at *samfundsbegrebet på denne måde løsgøres fra et nations- og statsbegreb*; stat drejer sig ikke alene om at styre et territorium, men om *at regere* en befolkning som i et civilt samfund må forstås som et felt af selvstændige kræfter. En sådan opfattelse af magtrelationer, henleder opmærksomheden på, at integrationismens metodologi ikke er en tilstrækkelig metodologi til at indfange og forstå samfundsmæssig livsudfoldelse.

Magten er ifølge Foucault operativ, taktisk, strategisk og teknisk, og de forskellige kræfter gennemskærer hinanden og former subjekter (Foucault 2004: 266). Tilgangen begynder altså med at afvise, at universaler som for eksempel det universelle menneske, blot eksisterer, samtidig med at det afvises, at 'samfund' og socialt liv følger en basal og hel rationalitet, der udgår ét sted fra. Tilbage er kun en historisk dimension af relationer, som tingene udvikler sig i, og analysen må derfor være opadgående ligesom en krigsreportage. På den måde bliver det muligt at få øje på, at pædagogik, som de 'relationer som tingene udvikler sig i', kan opfattes som medkonstituerende for, hvad staten er og kan. Skole og daginstitution kan med andre ord betragtes som et sted for kulturel produktion af antagelser om mennesket og dermed som sted for produktion af det værdsatte menneske.

Foucaults historisk-politiske analytik tilbyder altså en metodologi, som ikke bærer præg af den entydige integrationisme. Den historisk-politiske metodologi muliggør derimod, at integrationismens metodologi, sådan som den eksisterer historisk konkret i velfærdsstatens felter, kan iagttages. På den måde bliver det muligt at iagttage integrationismen i sin historisk-politiske udstrækning. Den mangfoldige og bredspektrede historiske praksis kan således undersøges, ikke set gennem policy-niveauets brille, men relativt uafhængigt (jf. også Prieur 2002: 119).

Foucaults historisk-politiske analyseblik vedrørende magtrelationer er udledt af et analytisk fokus på samfundslegemet som en permanent social krigstilstand. Det originale ved Foucaults inddragelse af krigen er, at krigens historiske udvikling anvendes som analytisk optik i forståelsen af historien og samfundet. I 17-1800-tallet begynder en ny krigsmetode at tegne sig. Nu føres krig til forsvar for alle i velfærdens navn, og ikke bare som spørgsmål om suverænenes overlevelse. Princippet om at kunne dræbe for at leve bliver et strategisk princip mellem stater (Foucault 2004). Magten udøves nu på livets, artens, racens og

befolkningens niveau; magten drejer sig om at styre livet: forplantningen, fødslerne, døden og sundheden. Magten drejer sig altså om at styre velfærden og lægge livet til rette. Dette kalder Foucault biomagten eller biopolitikken, som angår kroppen som art og befolkningens biologiske eksistens (Foucault 2002). Mekanismer som forudsigelse, statistiske estimater og målinger bliver centrale allerede i denne periode. Det drejer sig om, som det vil blive beskrevet i det kommende afsnit om velfærdsstatens fornuft, at intervenere på et generelt niveau.

Foucaults analyser betoner, at en sådan velfærdsstatlig bevægelse har totaliserende træk, men på en spidsfindig måde. Foucault betoner nemlig, at det er mange små elementer, der udgør totaliseringen; mange funktioner tilskynder, overvåger, samordner og producerer kræfter og stimulerer vækst i den beregnende styring af livet. Denne styring uddarer i en social normalisering, som Foucault beskriver som en *statsracisme*: en slags intern racisme af permanent rensning, der bliver en grundlæggende dimension ved social normalisering. På den baggrund formulerer Foucault opkomsten af en 'bio-social racisme' (Foucault 2004), der kredser om to racer, superracen og subracen. Samfundet må forsvares mod biologiske trusler, nemlig mod subracen, som er 'den anden' race: den underlegne, underviklede eller tilbagestående, der måske ikke kan følge med. Vi har altså at gøre med en racisme, som refererer til, hvordan (velfærds)staten forsøger at styre befolkningen og intervenere i samfundet for at optimere samfundets kræfter.

Juridiske tekster og pædagogisk teoriudvikling, skal altså ikke privilegeres og være punkt for nedadgående eller lineære analyser. Men de kan analyseres som eksplicite elementer af magtens praktikker, det vil sige som *kulturelle antagelser eller kulturhistoriske praktikker*, der bl.a. iværksætter en bio-social racial logik. Foucaults fokus på at *iagttage sit materiales analytiske og epistemologiske blik* (som det var tilfældet med krigen), altså som et blik, hvormed noget/nogen konstrueres og dermed styres frem som det, de konstrueres som, er således en frugtbar måde at tydeliggøre velfærdsstatens integrationisme og deraf følgende in- og eksklusionsmekanismer. Dermed tydeliggøres det, hvem der fremstår som legitime medborgere idet de historisk er konstrueret sådan.

Foucault anbefaler *for det første*, at der analytisk skal fokuseres på mikro-mekanismerne og deres egen historie, bane, teknik og taktik. Det skal følges hvordan disse mekanismer investeres, koloniseres og transformeres (Foucault 2004: 30). Dette kan anspre til, at analysen eksempelvis griber fat i en bestemt

pædagogisk teori (eksempelvis teorien om kulturelt efterslæb) eller et agentur (for eksempel småbørnspædagogikken eller professionaliteten) og ser efter, hvordan det investeres og ændrer betydning i en bestemt situation. *For det andet* peger Foucault på, at analysen skal følge hvordan instrumenter former og akkumulerer viden, for eksempel gennem observationsmetoder, læreplaner, evalueringer og forskningsprocedurer. Dette kan anspre til, at analysen følger instrumentelle elementer og ser efter, hvordan de er med til at producere bestemte former for viden om mennesket. *For det tredje og sidste* råder Foucault til, at der fokuseres på de lokale slag og former for dominans; de lokale former for overgivelse og besejring, og de lokale former for viden, der dannes og udvikles vedrørende behandling, kontrol og omformning af livet. Dette anspre til analyser af, hvad der opnår legitimitet og udgør retfærdige former for dominans, f.eks. i form af henvisninger til det universelle eller statslige. Her er altså ikke et metodologisk fokus på at søge efter ligheder og forskelle i et materiale i overensstemmelse med ét princip eller én fornuft. Fornuften bliver her en konstruktion af en dominans, der kan rekonstrueres på baggrund af alle elementerne til hver en tid: tankeformerne, teknikkerne og vidensformerne. I det følgende vil vi anvende denne metodologiske tilgang til at vise, hvordan den integrationistiske figur – som statsfilosofi – har præget sociologien og den pædagogisk-sociologiske forskning med eksempel i Durkheims sociologi.

Statsfilosofiens analysestrategiske spor i pædagogisk-sociologisk forskning

Statsfilosofi er en tanketradition, der siden Platon, men især i moderne tid og i Oplysningstiden, har præget vestlig filosofi (Teschfahoney & Dahlstedt 2007: 145). Statsfilosofi har trukket spor i både sociologien, politologien og idéhistorien, for eksempel fra Rousseau og Durkheim til moderne sociologiske komparative analyser, der ofte har staten eller 'samfundshelheder' som makrosociologisk analyseenhed (Larsen & Øland 2006: 37-38; Jensen 2000: 33-39; Øland 2007: 429-437). Statsfilosofi er kendetegnet ved en integrationisme (Teschfahoney & Grip 2007), og ved en *juridisk-filosofisk* tankegang, hvor love og kontrakter forestilles at styre samfundet i en nedadgående retning (Foucault 2004).

Denne integrationsforståelse er ikke en ny opfindelse. Integrationsbegrebet kan allerede spores tilbage til 1700-tallets koloniale samfundsstruktur, som sammen med industrialiseringen og urbaniseringen rejste spørgsmål om forudsætninger for en ny social orden og sammenhængskraft. Både staten, kapitalen

og videnskaben, primært filosoffer, engagerede sig i spørgsmål om social orden og integration. Filosofien var drevet af en interesse i at etablere rationelle og logiske grunde til den sociale orden. Senere kom sociologien til. Integrationsbegrebet blev især oparbejdet af den klassiske rationelle sociologi omkring år 1900 (Durkheim 1975), og det spiller fortsat en rolle som understrøm i moderne sociologi, der ellers på forskellig vis har distanceret sig fra opfattelser af en-tydige og sammenhængende samfund eller kulturer, ved f.eks. at indføre et begreb om et multidimensionelt socialt rum for Pierre Bourdieus vedkommende (Bourdieu 1997). Ved at undersøge integrationismens erkendelseform 'under konstituering' i sociologien, bliver den mere tilgængelig for analyse. Derfor anvender vi nu Durkheims sociologiske integrationisme som et eksemplarisk forstørrelsesglas for artiklens diskussioner. Vores bemærkninger om at integrationistiske tendenser allerede er at spore i 1700-tallet, begrundes, som vi allerede har understreget, at nedslaget på Durkheim ikke skal forstås som et oprindelsespunkt, men netop som et eksemplarisk nedslag for artiklens diskussioner.

Hos Durkheim er det tydeligt, at sociologien defineres som kilde til *moralsk og social rekonstituering af samfundet* gennem læren om den sociale integration. Durkheim tager altså udgangspunkt i en diagnosticering af et samfund ramt af krise og opløsnings-tendenser, bl.a. som følge af urbaniseringens nye dynamik. Sociologien skulle, og Durkheim ville gerne, vha. integrationsbegrebet rådgive staten og det borgerlige magtsystem om etablering af en ny moral og orden i samfundet. Organisk solidaritet defineres således som ny integrativ sammenhængskraft, der dog har brug for opdragende reguleringsinstitutioner (som eksempelvis skolen) for at rodfæste sig og skabe integrationsduelig moral. Durkheims argument kan man kalde et integrationistisk cirkulært argument – eller en analytisk-politisk genistreg: den organiske solidaritet er iboende arbejdsdelingen, men kræver alligevel opdragende reguleringsinstitutioner, der producerer normer og værdier til at sikre solidariteten (Aagaard Nielsen 1983).

På den måde er der indskrevet en dobbelthed i et af sociologiens grundbegreber og dermed i sociologien som videnskab: den kan både præsentere sig som analyse af og politik for socialisation og integration (Ibid.: 104). Hele Durkheims forfatterskab har dette dobbelte spor: dels bestræbelsen på videnskabelig objektivisering, dels bestræbelsen på at lade sig anvende i statens ordningsprojekt. Der er altså modsætninger og spændinger i Durkheims projekt. Beskrivende og normative argumenter er kombinerede. Samtidig

med at Durkheim talte for en objektiv beskrivende videnskab, var han eksempelvis passioneret tilhænger af Frankrigs tredje republiks skolereformer i slutningen af 1870'erne. Reformerne skulle begrænse den katolske kirkes indflydelse på skolegangen og indføre en slags verdslig moralundervisning i nationalstaten. Skolen skulle være det nye samfunds sammenholdsfaktor, opdragelsen skulle institutionaliseres og gøres til et metodisk videnskabeligt anliggende, der ikke kunne overlades til individuelle menneskers tilbøjeligheder. Børnepsykologien anså Durkheim for at spille en væsentlig rolle som middel i denne opdragelse (Durkheim 1975: 97), men derudover skulle lærerne udstyres med en sociologisk kultur, der fortalte læreren, hvad der var nødvendigt samfundsmæssigt. Durkheim er altså om nogen indbegrebet af en moderne rationalitetsdiskurs, der trækker på statsfilosofiens integrationisme. Det interessante ved Durkheims tænkning er, at den kombinerer en *normativ nationalisme* med en *universalisme af rationel og moralsk karakter*. Via moderne videnskabers rationalitet, kan det udledes hvad der er bedst for mennesket, og dermed hvordan skolen bør indrettes. Han antager, at det er muligt og ønskeligt at foreskrive handlinger, vha. videnskabelig, sociologisk og psykologisk indsigt, så der efterfølgende opstår integration. Når denne tænkning er mulig, kan det formodentlig begrundes med Durkheims idé om, at sociale fænomener kan studeres som ting. Derved impliceres også, at sociale fænomener kan kortlægges og styres. Frankrigs skoler skal repræsentere universel menneskelighed, hvilket samtidig beskrives som et nationalt – fransk – karaktertræk. Statsfilosofien søger altså kundskab om identitet og enshed i termer af nation, kultur, region og sprog, men også om forskel og grænsedragning i etniske, geografiske eller kulturelle termer. Der er således tale om en samtidig inkludering og segregering.

Lighed betones over forskel, homogenitet over variation og det bestandige og stabile over det skiftende. Tænkningen betoner således en geometrisk og lineær fornuft (Teschfahoney & Dahlstedt 2007: 147). Det centrale bliver, at alt kan 'lejres' eller indhegnes af den samme fornuft. Denne fornuft har ikke øje for bevægelsen og alt det, den suveræne magt eller lovens filosofisk-juridiske greb ikke er interesseret i og ikke kan forklare eller fastholde.³ Det helt afgørende er, at der ikke spørges til flerdimensionalitet og flertydigt

³ Til illustration kan nævnes det eksempel den franske sociolog, Pierre Bourdieu ofte gjorde opmærksom på, nemlig at etnologien studerede giftestrategier og –praktikker, som om de observerede aktører fulgte regler i juridisk mening, hvilket feltarbejde viste, at de ikke gjorde. Etnologien var, ligesom sociologien, i sin opkomst påvirket af filosofisk-juridiske kategorier. Et antal af de første etnografer var endda uddannede jurister (Lenoir 2006: 9).

samfundsmæssigt liv, når identitet og forskelle gøres op. Det betyder med andre ord, at statsfilosofien, med love og kontrakter, tilstræber et lighedstegn mellem staten (nationalstaten eller velfærdsstaten) og det samfundsmæssige liv.

En sådan pointe er analytisk central i dobbelt forstand, når den integrationisme, der præger statsfilosofien, ikke kun udgør en politisk måde at anskue verden på, men også udgør videnskabens måde at anskue sine fænomener på. Integrationismen er således indbygget i det analytiske blik i den videnskabelige objektiveringspraksis, hvilket for eksempel kan iagttages som operationaliseringer af grundlæggende begreber i forhold til strukturering af et empirisk materiale. Det er en helt almindelig videnskabelig praksis i især pædagogisk-sociologisk komparativ forskning at gennemgå et empirisk materiale for ligheder og forskelle i forhold til en variabel (lighed), som har flere værdier (forskelle). Men det er også en praksis, der sniger sig ind i andre typer af kvalitativ forskning, f.eks. i typer af tilgange indenfor Grounded Theory, der i øvrigt også ofte kaldes den konstant komparative metode (Merriam 2001: 159). Integrationismens figur bevæger sig således ind i forskningsprocessen, og hermed involverer videnskaben sig også i at skabe og bevare forskelle og ligheder. Spørgsmålet er, hvorvidt det – med henblik på at modvirke denne bevægelse – er tilstrækkeligt at påpege, at den integrationisme, der anvendes i beskrivende objektiveringsøjemed, ikke intentionelt implicerer en normativitet, der omfatter det levede liv – selvom det er dette liv, objektivering skal medvirke til at beskrive og forstå? Er det muligt og tilstrækkeligt principielt at isolere objektiveringshandlingen og den forståelse, der kommer ud af den til de videnskabelige cirkler? Eller får den metodologiske integrationisme i forskningen altid mere omfattende integrationistisk betydning i praksis? Betyder det i den sammenhæng noget, at forskeren ikke har intention om at bidrage med integrationisme i praksis – når nu de integrationistiske forståelseskategorier er i praktisk cirkulation?

Dette spørgsmål kan for eksempel iagttages i komparativ velfærdsstatslig forskning, som også ofte henviser til Durkheims klassiske bemærkninger om, at sociologiens tilgang netop har som formål at vise hvilke betingelser, der konstituerer ligheder og forskelle (Jensen 2000). Komparativ sociologi for Durkheim er ensbetydende med sociologi, for så vidt som denne netop er interesseret i at analysere og forklare de sociale forhold (Durkheim 2000). Sociale forhold kan, jf. Durkheim, kun forklares ud fra et andet socialt forhold: et socialt forhold er en kraft, der kun kan fremkaldes af en anden kraftig social energi.

Når man vil forklare et socialt fænomen, så skal man både udforske den årsag, der bevirker det sociale fænomen, og den struktur, funktion eller praksis som det sociale fænomen udgør. Durkheim anbefaler, at årsagen bør søges blandt foregående sociale forhold, nemlig i forskellige samfundstyper, sådan som de historisk har udviklet sig. Således bliver det ved hjælp af sammenligning muligt at bestemme de betingelser, der har dannet de sociale forhold. Allerede på Durkheims tid var der diskussion om, hvorvidt årsagerne kunne være plurale, men det mente Durkheim ikke. Han ønskede ikke at lade den videnskabelige analyse forstyrre ved at indføre den komplikation som en idé om plurale årsager ville indføre (Ibid.: 152). Durkheim fastholdt, at der til en og samme virkning (socialt forhold) altid svarer en og samme årsag (Ibid.: 154). I denne sammenhæng betyder det, at der til en slags integration svarer en årsag, nemlig et samfund. Dette er et stærkt udtryk for en metodologisk integrationisme, hvor der i selve den sociologiske forklaringslogik kun arbejdes med sociale forhold eller samfund som et integreret hele. En sådan synsvinkel afgrænser sociale forhold til en normativ form. Typisk for en sådan synsvinkel er, at den må genintroducere de uformelle relationer ved siden af de formelle, afvigelse ved siden af konformitet etc. Pointen er, at 'afvigelsen' og det uformelle ikke antages at være en del af det samfundsmæssige hele, men bliver til spøjse empiriske forstyrrelser, der kom som en overraskelse – akkurat som vi så det i artiklens indledende eksempel med læreren, der beskrev 'de tosprogede' som en forstyrrelse af lokalsamfundets kontinuerlige historie og orden. Denne integrationistiske tankefigur præger ikke kun sociologien, men også småbørns- og skolepædagogikken. Det sker blandt andet gennem en velfærdsstatslig fornuft og gennem velfærdsstatens professioner. Dette argument udfoldes i det næste afsnit.

Velfærdsstatslig fornuft og humanteknologisk pædagogisk professionalisme

Det sidste forhold, som skal udfoldes, er, hvordan integrationismen har institutionaliseret sig som en velfærdsstatslig fornuft i de pædagogiske professioner, blandt andet gennem et fokus på en universalisme. Herigennem blev integrationismens logik indlysende, og pædagogikken blev et 'naturligt' udviklingsområde for velfærdsstaten, fordi pædagogikkens professionelle netop udmærkede sig ved at have (eller tilegne sig) forstand på det universelle menneskes udvikling og udviklingen af det gode liv.

Med *velfærdsstatslig fornuft* henvises til den historiske opkomst af en (national)statslig interesse i at intervenere i samfundet på en ny måde (Buus 2008:

223-228). Dette står i modsætning til en liberal retsstats interesse. Retsstatens grundlæggende principper om lighed for loven, frihed til arbejde og beskyttelse af ejendomsretten lader markedet og individets frie valg virke og intervernerer gennem straf. I det 18. og især i det 19. århundrede begyndte realiseringen af ejendomsretten at skabe social ulighed og øgede klassemodsætninger, og det såkaldte 'sociale spørgsmål' opstod. Skismaet mellem frihed og lighed søgte regeringer at modificere gennem formidling af beroligende og almene tiltag, der reflekterer en ny fornuft og en anden form for interventionstænkning som så at sige lægger sig oven i retsstatens interventionstænkning. Velfærdsstatslig fornuft refererer altså ikke til f.eks. en snæver socialpolitisk forståelse af velfærdsstat med fokus på forbedring af livsbetingelser, men en bredere kulturpolitisk tænkning der udvikler sig i Vesteuropa og Nordamerika.⁴ Den historiske opkomst af denne *fornuft*, som altså kan føres tilbage til den 18. og 19. århundrede, drejer sig om, at regeringsførelsen bliver interesseret i at beskytte befolkningen ved at sørge for befolkningens velfærd, da social uro og spændinger truer regeringsførelsen (Foucault 2004). Konceptet forudsætter universelle forestillinger om menneskets bestemmelse som fornuftigt, og det forudsætter forestillinger om, at mennesket har potentiale for at realisere sig selv som fornuftigt artsvesen. Antagelser om bevidsthed som et grundlag for fornuftig handling bliver således en grundlæggende forudsætning for, at det giver mening at 'tilbyde velfærd'. Den velfærdsstatslige fornuft refererer på denne måde til en tro på, at man gennem velfærd kan lægge det gode liv til rette. Denne 'tilrettelæggelse' sker via staten og baserer sig på videnskabelige beregninger og forestillinger om menneskets sociale adfærd, hvor pædagogik, psykologi og sociologi bliver brugbare videnskaber i statens ordnings- og udviklingsprojekt. Videnskaberne er brugbare i denne sammenhæng, fordi de netop studerer menneskers (sociale) liv i en tid, hvor troen på forandring er stor. På denne måde indarbejdes der en stræben efter homogenitet drevet af forestillingen om et organisk fællesskab, som skabes ved at give alle mulighed for det samme gode liv (Stokholm Banke 2004). Altså i tråd med den durkheimiske tænkning.

I mellemkrigstiden og efter 2. verdenskrig bliver det i de nordiske lande mere og mere tydeligt formuleret, at den enkelte som borger i en stat har ret til omsorg fra staten som individuelt og universelt menneske (Kaspersen 2006). Som eksempel på denne

velfærdsstatslige tænkning ser vi nu nærmere på det svenske ægtepar Gunnar og Alva Myrdals *teori om kulturelt efterslæb*. Myrdalerne fik stor indflydelse på efterkrigstidens social- og familiepolitiske tænkning i Norden, primært gennem deres medlemskab af det svenske socialdemokrati fra 1932 (Bernild 2002), men også som fagpersoner. Gunnar Myrdal var jurist og økonom og en af arkitekterne bag det svenske 'folkehjem', og Alva Myrdal var socialpsykolog, læste hos udviklingspsykologen Jean Piaget i Geneve og virkede allerede i 1930'erne ved Förskoleseminariet i Stockholm – pendanten til reformpædagogen Sofie Ribbjergs 'Kursus for småbørnspædagoger' i København, som bl.a. hentede inspiration fra Myrdalernes tænkning.

Den primære årsag til at udvælge Myrdalerne som punkt for nærmere studie af integrationismens udtryk i den velfærdsstatslige fornuft er imidlertid ikke, at vi anskuer deres tænkning som oprindelse til 'den nordiske velfærdsstat', men at deres tænkning udfolder sig på et tidspunkt, hvor denne fornuft er under etablering. Det betyder, at de grundlæggende argumenter fremstår tydeligt. Derfor er den velfærdsstatslige fornuft mere tilgængelig for analytisk iagttagelse på dette tidspunkt. Myrdalerne vælges altså her som eksemplarisk nedslag efter samme rationale, som Durkheim blev valgt som eksemplarisk nedslag for problematisering af integrationismen i sociologien.

I bogen *Kontakt med Amerika* fra 1941 redegør Myrdalerne for, hvilke impulser de igennem lang tid havde fået i Amerika (Myrdal & Myrdal 1941). Her havde de bl.a. opholdt sig, fordi Gunnar Myrdal af Carnegie Corporation i New York var blevet indbudt til at gennemføre et omfattende studie af "USA's negere", som han blev bedt om at opfatte som en "social foreteelse i en fullständigt objektiv och saklig anda" (Myrdal 1987: 15). Undersøgelsen blev foretaget ud fra et såkaldt totalsyn, hvor hele den amerikanske civilisation blev undersøgt for økonomiske, sociale og politiske forhold, men med udgangspunkt i den dårligst stillede samfundsgruppe, nemlig 'negere'. Myrdal beskriver problemet detaljeret og sagligt, men afholder sig ikke fra at fremkomme med løsninger på 'negerproblemet'. Han anså det for at være et moralsk spørgsmål, der krævede moralske svar. Han udgik helt eksplicit fra de værdipræmisses, der fandtes i *The American Creed* – den amerikanske trosbekendelse – nemlig frihed, lighed, retfærdighed, og at loven, ikke mennesket, hersker. Denne trosbekendelse var dels opstået i uafhængighedskrigen mod Storbritannien, dels i forsøget på at konsolidere en nation som bestod af immigranter. Myrdal når frem til, at integration er løsningen, og han opfordrede 'negere' til at tilpasse

⁴ I de enkelte lande udvikler der sig forskellige udformninger af velfærd, men det der fokuseres på her, er den fornuft, der driver disse systemer frem og gøre dem mulige.

sig det hvide samfunds normer og vurderinger på baggrund af konstateret 'mangelfuld' adfærd. For eksempel bemærker han, at de 'befriede sorte' ikke var særligt godt rustede til at deltage i valghandlinger eller til at stille op som repræsentanter i lokale forsamlinger. Set i lyset af Gunnar Myrdals politiske placering, magtfulde position og den nordiske interesse for disse spørgsmål, bliver dette arbejde væsentlig som et eksempel på, hvordan integrationismen også knyttes til et racespørgsmål i kraft af, at 'negeren' her opgøres som den, der skal inkluderes ved at blive 'den samme', hvilket fremføres på baggrund af en forestilling om et kulturelt efterslæb i forhold til en standard (Teschfahoney og Grip 2007: 71).

Myrdalernes teori om kulturelt efterslæb tager i øvrigt udgangspunkt i en diagnose af et Europa præget af en krigsskadet generation efter 1. verdenskrig og nu truet med begyndelsen til 2. verdenskrig. Den åndelige kontinuitet og troen på fornuft, fremskridt og orden, som lige var begyndt at udvikle sig, beskrives at være brudt med krigen, og der argumenteres for, at 'nedarvningen' af en såkaldt kulturkapital, fra en generation til den næste, derfor er i fare (Myrdal & Myrdal 1941: 12). Den åndelige elendighed, det kulturelle forfald og den sociale utilpassethed kunne der ifølge Myrdalerne findes løsninger på vha. sociologien (social science), nemlig i den moderne rationelle empiriske forskning. Myrdalerne opfattede sociologien som del af en kritisk moralfilosofi som "alltid krävt rätt till ett fritt, radikalt og totalt studium af samhällslivet" (Ibid.: 18). En *social og menneskelig ingeniørkunst* udviklede sig som en legitim foreteelse i forlængelse heraf. Amerika beskrives som 'kulturfriskt' og ekspansivt både teknologisk, videnskabeligt og pædagogisk. Og det beskrives som en nødvendighed, at Europa tager ved lære af den amerikanske optimisme.

Det er især i opdragelsesspørgsmål rettet mod en hel befolkning, at Amerika af Myrdalerne opfattes at være et foregangsland til efterfølgelse; Sverige og de øvrige nordiske landes fremvoksende velfærdsstater har fokuseret på socialpolitiske ordninger, mens der i Amerika er en grundlæggende tro på, at samfundet kan udvikles og ændres gennem pædagogikkens og opdragelsens evne til at ændre og forbedre mennesket (Ibid.: 90). Det er ikke en statsideologi, der rulles ud i Amerika, men en udbredt tro på og en begejstring ved et bevidst opdragelsesarbejde, der er indrettet på at "frigöra krafter hos människan, som förutsättes finnas redan förut, om de ej svälts i en olämplig miljö" (Ibid.). Det gode er altså i individet selv: i individets interesser og muligheder. Opdragelsen skal blot lokke

det gode frem. Her anes elementer af det, der siden blev socialliberalt og socialdemokratisk tankegods.

Myrdalernes subtile cirkelslutning ligner således den durkheimiske integrationistiske cirkulære tænkning: individets opdragelse forbindes med fremskridt for nationen på en måde, så det både forudsættes og forventes (beskrives og foreskrives), at individet *er* sådan som det *skal blive*. Dette fungerer mest af alt som en integrationistisk normaliseringsstrategi, der forbinder en totaliserende og en individualiserende synsvinkel. Viden om menneskets psykologi og påvirkelighed (opdragelse) antages altså i den amerikanske kontekst at være forudsætning for samfundsmæssig udvikling.

Pionertiden i Amerika beskrives at være forudsætning for denne handlekraftige folkesjæl med individet i centrum; pionertiden krævede den enkelte families beslutningskraft på baggrund af familiens egen iagttagelse af de omstændigheder, de var i. Migration og bevægelse fremhæves i det hele taget som et særtræk ved amerikansk civilisation, samtidig med at opdragelse og uddannelse fremhæves som en afgørende samfundsmæssig dynamik, der netop kunne integrere nationen og de bevægelser, den kom af.

Den progressive amerikanske filosof og pædagog John Dewey, der var tilknyttet den sociologiske Chicago-skole, var eksempelvis stærkt optaget af, hvordan amerikanisering og arbejdskrafts-kvalificering af indvandrede europæere kunne foretages vha. pædagogik og uddannelse, således at både det amerikanske demokrati, kulturen og industrien kunne overleve (Dewey 1929). Den pragmatiske intervention i barndommen og den systematiske træning i at tænke og gøre sig nyttig opskrives af Dewey for at forhindre tilbagegang, rutine og mangel på fremskridt. Kultur og demokrati anså Dewey som personlige moralske levemåder, som individuelle tilegnelser, og derfor var det også enkelt for Dewey at fremhæve individets deltagelse (agency) i den kontinuerlige forandringsproces. Myrdalerne beskriver, netop med henvisning til Dewey, hvordan Amerika opstår ud af en oplysningstænkning. En ideologisk planlagt struktur med individets frihedsrettigheder i centrum omsættes ved hjælp af et moderne, teknokratisk mål-middel skema til pædagogikken. Først skal der vælges værdipræmis: hvilket menneske vil samfundet have? Dernæst skal der vælges opdragelsesmetode afhængig af hvilket menneske samfundet vil skabe (Myrdal & Myrdal 1941: 96-112). Forestillingen var altså, at det var muligt at planlægge, hvilket menneske samfundet skulle bestå af.

Med Myrdalerne introduceres småbørnspædagogik og skolepædagogik således som et nyt velfærds-

statsligt udviklingsområde, der måtte tages hånd om i sikringen af befolkningens fortsatte udvikling. Via institutionaliseringen og universaliseringen af denne tænkning indarbejdes 'det kulturelle efterslæb' som en permanent tankefigur – helt i tråd med integrationismen. Igennem sociologien (social science) kunne der findes belæg for, at det var muligt at planlægge, hvordan man bedst løser det historisk bestemte kulturelle efterslæb gennem 'social og human engineering'. Det afgørende er, at den velfærdsstatslige fornuft, vha. videnskabelig rationalitet, kommer til at interessere sig for, hvordan man med indsigter fra psykologien og sociologien kan *forebygge*. Ideen er, at det bedste man kan gøre ved problemer, er at forhindre, at de opstår. Dette udtrykker en utvetydig *rationelt teknisk og intellektualistisk tilgang* til opdragelsesmæssige, sociale og praktiske problemer. Samtidig indebærer denne velfærdsstatslige fornuft en stræben efter at udpege og tendentielt samtidig afvikle, levemåder, der potentielt *kunne* udgøre 'problemer', for eksempel de levemåder der ikke bidrager tilstrækkeligt hurtigt og effektivt i forhold til den økonomiske udviklings vækstrationale.

Den velfærdsstatslige fornuft er altså i stand til at forbinde økonomisk vækst og velfærd, og således basere sig i forestillingen om en socialliberal stat funderet på markedet. Velfærdsstatens og pædagogikkens intervention orienterer sig efter at danne og videreudvikle *det praktisk fornuftige individ* gennem et fokus på selvdannelse og ledelse af individuel frihed. Det væsentlige er, at alle i princippet har lige mulighed for at tilrettelægge eget liv – samtidig med at professionelle institutioner og praktikker tilbyder videreudviklinger af den praktiske fornuft. Alt dette bliver muligt indenfor det Henriette Buus kalder en *liberalistisk velfærdsstats* ramme; uden at involvere staten som formynderisk intervention i markedet, men ved at finansiere et bredt og finmasket professionelt virke som intervention (Buus 2008). Velfærd handler ikke blot om overførsel af penge fra rige til fattige, men mere grundlæggende om *overførsel af viden* om, hvordan den enkelte og familien bedre kan tage vare på sin egen velfærd. Opdragelse og pædagogik bliver således helt centrale dele af den liberalistiske velfærdsstatslige fornuft.

Afsluttende bemærkninger

Afslutningsvis vil vi vende tilbage til vores indledende eksempel med læreren, som gennem sit professionsvirke skaber en orden i sin praksis ved at forstå samfundet som en integreret helhed. Gennem denne forestilling kan det uordentlige, altså de elever som ikke opfattes som en naturlig del af denne helhed, kun

integreres gennem pædagogiske interventioner, der gør disse elever 'ligesom'. Det angår interventioner, hvor den kulturelle og historiske viden, som disse elever efter lærerens opfattelse *mangler*, skal tilegnes. Gennem artiklens videnskabshistoriske og professionshistoriske tilbageløb er der redegjort for, at disse tænkemåder refererer til en dominerende samfundsmæssig og historisk erkendelsesfigur, nemlig en integrationistisk tankefigur som har præget såvel pædagogik, sociologi og statsfilosofi. Gennem disse historiseringer er den aktuelle integrationisme undersøgt.

Vi har gennem Foucaults politisk-historiske analytisk argumenteret for, at stat ikke alene udgøres af officielle og synlige magtstrukturer, der påtvinges pædagogikken, men også af en kompleks og flertydig styringsproblematik, der via erkendelsesformer virker formende for samfundsmæssig inklusion og eksklusion. Dele af disse teknikker og vidensformer er blevet blotlagt gennem analyser af sociologien og den velfærdsstatslige fornuft i professioner som domineres af en forestilling om overensstemmelse mellem stat og samfundsmæssigt liv. Som noget helt centralt, har artiklen således peget på, at velfærdstaten baserer sig på overførsel af vidensformer, der baserer sig på integrationisme, samt på at professionerne, der gør brug af integrationistiske videnskabelige indsigter, stiller sig til rådighed for statens ordningsprojekt. Professionerne tilskynder den enkelte og familien til bedre at tage vare på sin egen velfærd via tilegnelse af viden gennem pædagogiske processer.

Artiklens analyser har gjort det muligt at iagttage den tankefigur, der præger pædagogikken forstået som et velfærdsstatsligt og socialliberalt fænomen. Den figur der kommer til syne, er den figur som Foucault iagttog som et system af overvågning og straf, og som kombinerer humanisering og ny disciplinering af menneskelivet. Gennem kombination af empirisk observation af det enkelte menneske i pædagogikken, videnskabelig bearbejdning og indstilling for eksempel gennem professionerne, samt tilrettelæggelse af den passende opdragelse, dukker denne figur op og medvirker til at befolkningen konstitueres som genstand for opdragelse i 1800-tallet. På denne måde er der en forbindelseslinje mellem den durkheimiske, franske og rationelle sociologi og opdragelsestænkning omkring 1900, Deweys amerikanske progressivisme omkring 1900, Myrdalernes socialdemokratiske, velfærdsstatslige sociale og psykologiske ingeniørkunst omkring 2. verdenskrig og aktuel velfærdsstatslig pædagogik og opdragelse – som her var udgangspunktet for historiseringen af integrationismen. Den gennemgående linje er, at kirken er erstattet med videnskaben, som nu leverer krudt til at fremføre en

tro på, at samfundet skal reformeres gennem pædagogik, som skal reformeres gennem sociologien og psykologien.

Hos Foucault er der vel at mærke tale om en analytisk beskrivelse af en praktisk-epistemologisk problematik, der dukker op historisk, mens der hos Durkheim, Dewey og Myrdalerne er tale om refleksioner over, hvordan man kan opdrage og integrere en befolkning ved hjælp af videnskabsbaseret social ingeniørkunst, som således bliver en væsentlig del af opdragelsens historisk-politiske udformning.

Foucaults horisontale epistemologiske tilgang giver netop mulighed for at pege på, hvordan denne helhedstænkning sætter sig igennem i forskellige velfærdsstatslige felter, gennem pædagogikken, politikken og sociologien. Den gør det muligt at studere den integrationistiske figur i disse felter og dermed skabe en opmærksomhed på dens entydige tænkning. På denne måde bliver det muligt analytisk at få øje på, at hierarki og totalitarisme også iværksættes på tværs og horisontalt og ikke blot vertikalt, som netop er integrationismens 'udtalte' vej. Derimod er begrænsningen i en Foucaultsk optik, at metodologien netop ikke kan placere magtrelationer og magtkoncentrationer i specifikke agenter eller institutioner, som f.eks. en sociologisk tilgang ville kunne. Artiklen er derfor heller ikke et forsvar for afskaffelse af pædagogisk-sociologisk analyse af integrationismens inkluderende og ekskluderende effekter, men snarere en overvejelse, der kan kvalificere, forstyrre og historisere den sociologiske analyse og gøre den mindre komfortabel med sine egne blinde vinkler. Med Foucault fokuseres der på decentrale horisontale årsagsnetværk og gensidige mulighedsbetingelser for integrationismen af epistemologisk art. Det er denne del af virkeligheden, som en analyse iværksat ved hjælp af Foucaults historisk-politiske analyseblik, kan udsige noget om. Det primære i denne artikel har været at udpege Foucaults analyseoptik som en frugtbar måde at fastholde et fokus på integrationismens erkendelsesmæssige elementer og på kontinuerligt at overveje betydningen af denne dominerende erkendelsesfigur som utrættelig genopstår, fornyr sig og ikke er sådan at slippe af med. Til det formål har det været en velegnet metodologi.⁵

⁵ Tak til Tina Kallehave, Bolette Moldenhawer, Kirsten Hvenegård-Lassen, Rasmus P. Hansen, Vibeke Schrøder og anonyme fagfæller som på forskellige tidspunkter af denne teksts liv har opmuntret, vist interesse, kommenteret på distance og ikke mindst læst og fortolket tidligere udkast med seriøsitet og entusiasme.

Vibe Larsen

Ph.d., adjunkt ved UCC og ekstern lektor ved Institut for Psykologi og uddannelsesforskning, RUC. Vibelar@ruc.dk eller vl6@ucc.dk.

Trine Øland

Ph.d., adjunkt ved Afdelingen for Pædagogik, Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Københavns Universitet. troeland@hum.ku.dk

Abstract

'Integrationism' in educational research and professionalism.

This article demonstrates a way to qualify the study of pedagogy conceived of as an ambiguous welfare state phenomenon. Thus, a critical analysis of the Western state philosophy, termed 'integrationism', is conducted. Using Foucault's historical-political methodology, Emile Durkheim's organic-sociological methodology and the welfare state philosophy of Gunnar and Alva Myrdal are analyzed. Hence, the emergence of 'integrationism' and its sophisticated circular thinking, depicting society as an integrated whole, is exposed. Consequently, the rational and technocratic epistemology of 'integrationism', and the normalization-strategy vis-à-vis the individual that goes with it, becomes accessible to critical debate regarding which citizens the welfare state recognizes as legitimate.

Keywords

Educational research, integration, welfare state, professions, epistemology

Referencer

- Aagaard Nielsen, K. 1983. *Sociologi og socialisation: Kritik af de kapitalistiske herredømmeformer*, Rapportserie fra Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Alsmark, G., T. Kallehave & B. Moldenhawer 2007. Migration og tilhørsforhold. In *Inklusions- og eksklusionsprocesser i Skandinavien*, red. G. Alsmark, T. Kallehave og B. Moldenhawer. Stockholm: Makadam förlag.
- Bernild, O. 2002. *Seks forelæsninger i velfærdsstatens udvikling*, Arbejdspapir ved Etnologi, Københavns Universitet.
- Bourdieu, P. 1997. Socialt rum og symbolsk rum. In *Af praktiske grunde. Omkring teorien om menneskelig handle*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Buus, H. 2008. *Indretning og efterretning. Rockefeller Foundations indflydelse på den danske velfærdsstat 1920-1970*, København: Museum Tusulanums Forlag.
- Dewey, J. 1970. American Education and Culture, i *Characters and Events. Popular Essays in Social and Political Philosophy*, by John Dewey, red. Joseph Ratner, Vol. II, New York: Octagon Books [1929].
- Durkheim, E. 1975. Pædagogik og sociologi, i *Opdragelse, uddannelse og sociologi. En bog om opdragelsens og uddannelsens*

- funktion i samfundet*, Carit Andersens Forlag & Finn Suensons Forlag [1902].
- Durkheim, E. 2000. *Den sociologiske metodes regler*, København: Hans Reitzels Forlag [1895].
- Foucault, M. 2004. "Society must be defended". *Lectures at the Collège de France 1975-76*, London: Penguin Books [1997].
- Foucault, M. 2002. *Viljen til viden. Seksualitetens historie 1*, Frederiksberg: DET lille FORLAG [1976].
- Frykman, M. P., red., 2001. *Beyond integration. Challenges of belonging in diaspora and exile*. Lund: Nordic Academic Press.
- Gilliam, L. 2009. *De umulige børn og det ordentlige menneske: Identitet, ballade og muslimske fællesskaber blandt etniske minoritetsbørn*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Gitz-Johansen, T. 2006. *Den multikulturelle skole – integration og sortering*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Hvenegård-Lassen, K. 2006. Velfærdsstatens Andre. In- og eksklusion af mennesker i den moderne danske stat 1800-1980, *Tidskrift for Velferdsforskning*, 9 (4): 198-209.
- Jensen, P. H. 2000. Kontekstuelle og tværnationale komparative analyser, *Dansk Sociologi*, 11 (3): 29-48.
- Kaspersen, L. B. 2006. The Formation and Development of the Welfare State. In *National Identity and the Varieties of Capitalism. THE DANISH EXPERIENCE*, red. Campbell, J. L.; Hall, J. A. og Pedersen, O. K. London: McGill-Queen's University Press.
- Larsen, V. 2010. *Nationale praktikker i børnehaven. Om relationen mellem forskelsstrukturer i småbørnspædagogikken og en nationalstatsorganisering*. Roskilde: Forskerskolen for Livslang Læring.
- Larsen, V. og T. Øland 2006. Kanonisk sikkerhed og integration, *Dansk pædagogisk Tidsskrift* 3: 32-41.
- Lenoir, R. 2006. Pierre Bourdieu and the Law: An Intellectual and Personal Encounter, *Retfærd* 29 (3/114): 7-22.
- Merriam, S.B. 2001. *Qualitative Research and Case Study Applications in Education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Moldenhawer, B. 2001. *En bedre fremtid? Skolens betydning for etniske minoriteter*. København: Hans Reitzels forlag.
- Myrdal, A. og G. Myrdal 1941. *Kontakt med Amerika*, Stockholm: Bonnier.
- Myrdal, G. 1987. *Historien om 'An american dilemma'*, Stockholm: SNS Förlag.
- Prieur, A. 2002. Objektivitet og refleksivitet – om Pierre Bourdieus perspektiv på design og interview. In *Liv, fortælling, tekst – strejftog i kvalitativ sociologi*, red. M. H. Jacobsen m.fl. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Sayad, A. 2004. *The Suffering of the Immigrant*. Cambridge: Polity Press.
- Stokholm Banke, C. F. 2004. Manden som kom cyklende med velfærdsstaten. In *13 historier om den danske velfærdsstat*, red. K. Petersen. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Tesfahuney, M. og M. Dahlstedt 2007. Lågrrets politik. Undantagstillstand, övervakningsansamlingar och migration. In *Viljan att styra. Individ, samhälle och välfärdens styrningspraktiker*, red. S. Lövgren og K. Johansson. Lund: Studentlitteratur.
- Tesfahuney, M. og L. Grip 2007. Integrationism – Viljan til Det-samma. Integration(s)politikens paradokser, *Nordisk Samhällsgeografisk Tidsskrift* 43: 67-98.
- Øland, T. 2007. Sammenligningens væsen. Lærerstykker fra forskningspraksis. In *Inklusions- og eksklusionsprocesser i Skandinavien*, red. G. Alsmark, T. Kallehave og B. Moldenhawer. Stockholm: Makadam förlag.
- Øland, T. 2009. *Grænser for progressive pædagogikformer. Sociologiske undersøgelser af progressive pædagogikformer som middelklassekamp om dominans over det statslige skolegangsfelt & praktisk-epistemologiske undersøgelser af progressiv pædagogik som ledelse af individuel frihed 1970 og 2005*. København: Forlaget HEXIS.